

Társadalmi (önkéntes) munkások a könyvtárakban Szemle

Kovács Mária

Önkéntes munkát, vagy nálunk megszokottabb nevén, társadalmi munkát, általában azok vállalnak, akiknek nincs állandó munkájuk, és – különféle indíttatásoktól vezérelve – dolgozni szeretnének, olyannyira, hogy ezt ingyen is hajlandók elvégezni. Másoknak ugyan van munkájuk, de valamilyen ügyet támogatásra érdemesnek tartanak, és ezért hajlandók az ingyen áldozatra.

A munkanélküliségnek számos oka lehet. Jelen áttekintés szempontjából munkanélküliek (sőt, inkább munka nélküliek) azok, akik például gyermekeket nevelnek, és napi pár órára szeretnének a háztartástól szabadulni. Vagy már felnévelték a gyermekeiket, és valami külső elfoglaltságot keresnek. Vagy nyugdíjba mentek, nem akarják régi hivatásukat folytatni, sem az adóhivatalt gazdagítani, de szeretnének „valamit csinálni”. Lehetnek diákok, akik szabadidejük egy részét hajlandók feláldozni, hogy valami mást, később hasznosíthatót tanuljanak. Vagy leszakalékolnak, akik teljes munkanapot már nem vállalnak, mégis, „valami hasznot hajtának”. Bizonyára létezik még sokféle olyan helyzet, melyben – és ez a lényeg – valaki valamit szeretne csinálni, éspedig nem anyagiakért, hanem azért, hogy érezze: valahol szükség van rá. Nemzetközi felmérések szerint ezek a személyek 90%-ban nők. De vannak olyan hivatások, ahol amúgy is a nők vannak többségben, s ahol ezeket örömmel fo-

gadják, foglalkoztatják. Nem utolsósorban a könyvtáros szakmában.

Az önkéntes munka szándékát, bármi legyen is a háttere, külföldön már régóta sikeresen gyümölcsöztetik: megvalósításának, eredményeinek, problémáinak kiterjedt irodalma van.

Az American Library Association 23 évvel ezelőtt adta ki a „Vezérfonalak önkéntesek könyvtárakban való alkalmazásához” c. A.L.A. irányelvet. Ebben először is meghatározza, hogy az önkéntes munkaerő: „bizonyos programok és szolgáltatások kivitelezésében fizetés nélkül segédkező személyzet”, majd kifejti az önkéntes munkaerő alkalmazásának hasznosságát, és miután úgy látja, a jövőben a többi közösségi-társadalmi munkalehetőség mellett egyre növekedni fog a könyvtárakban dolgozni kívánók száma, felsorolja az alkalmazásukkor figyelembe veendő 12 alapelvet. Hangsúlyozza az előzetes tervezés és a könyvtár vezetői, dolgozói hozzájárulásának szükségességét. Nem szabad, hogy létező státuszok helyét foglalják el. Esetleges, munkával kapcsolatos költségeik megtérítendő, biztosítás stb. előre tisztázandó. Miután pénzt nem kapnak, gondoskodni kell erőfeszítéseik más módon való értékeléséről és jutalmazásáról. Értelmes, tehetőségüknek, végzettségüknek, tapasztalataiknak, sőt érdeklődésüknek megfelelő munkát kell adni nekik. Valakit ki kell jelölni az önkéntesek „koordinálására”, felvételük pedig meghatározott időre szóljon, hogy mód legyen későbbi áttekintésre, értékelésre, változtatásra. Írásbeli munkameghatározás, állandó továbbtanítás szükséges (akárcsak a fizetett könyvtárosok részére) – és így tovább. Az irányelv még felsorolja azokat a szervezeteket is, ahonnan önkéntesek „beszerezhetők”, és azokat az alkalmi munkalehetőségeket, melyeket részükre ajánl (már másutt sikeresen végzetek).

Áttekintve és összegezve a közben eltelt 23 év e tárgykörben megjelent, meglepően nagy mennyiségű (és egyre növekvő számú) külföldi irodalmát, érdekes tapasztalatok, hasonlóságok és különbségek merülnek fel, melyekből tanulni lenne érdemes. Hol, hogyan működik, mi szól mellette, mi ellene – kinek jobb, fontosabb: aki végzi a munkát, vagy akinek a részére végzik?

Hogyan fogjunk hozzá? Illinois államban kérdőíveket küldtek ki 52 közkönyvtárnak, s ezeket – meglepő szám! – egy kivétellel valamennyien kitöltötték és visszaküldték. Az eredmény: a felmérés idején 34 (67%) könyvtár alkalmazott ön-

kénteseket, s a szám növekszik. Többen akkor tervezték önkéntesek felvételét, s jelentkezőket kerestek szavazók regisztrálására, a könyvtár kifestésére, idősek, gyerekek és betegek ellátására (pl. könyvek házhoz szállítására), új szolgáltatások végzésére, gépesített kölcsönzésre való áttéréshez, a helyi lap indexének elkészítésére – vagyis egyszerű fizikai munkától a komoly szakértelmet igénylő munkákig mindenféle munkakörre. Arra a kérdésre, miért kezdtek önkéntes munkaerővel dolgozni (többségük már 2-3 éve) az egyik leggyakoribb válasz, hogy mert nincs pénz fizetni, és új szolgáltatásokat akartak indítani. Vagy hogy felszabadítsák a szakképzett könyvtárosok idejét fontosabb munkákra. Az egyik könyvtár egyszerűen ezt válaszolta: „Munkaalalmat akartunk nyújtani azoknak, akik dolgozni kívántak”. A leggyakrabban végzett munkák: irodai adminisztrációs (szortírozás, beosztás, gépelés, postázás), a rászorulóknak házhoz szállítás, előadások tartása, vagy más (tőkeszerző) alkalmak, különgyűjtemények (képek, nyomtatványok stb.) állományának feldolgozása és kezelése, raktári munkák, kiállítások szervezése, hangos könyvek létrehozása, és így tovább. Azok a könyvtárak, ahol nem alkalmaznak önkénteseket, ezt azzal indokolták, hogy nincs számukra munka, a személyzet nem ér rá ellenőrizni a munkájukat, korábban rossz tapasztalataik voltak. Valaki azt írta: az egész szakszerűtlen és nem üzletszerű megoldásnak tartja. De ez a felfogás a főgyő kisebbségé.

Mary Wylly esettanulmánya a Newberry könyvtár 1974-től napjainkig tartó önkéntes-programjáról számol be, és arról, hogyan alkalmazhatók önkéntes munkások a kutatóintézeti könyvtárak igényei szerint. Elmondja, hogy a legpatinásabb amerikai könyvtárak és anyaintézetek mind önkéntes akciók eredményei, így a Harvard, Yale, Stanford egyetemek is. A legnagyobb könyvtárak (New York Public Library, Andrew Carnegie köz- és egyetemi könyvtárai stb.) ugyancsak ajándék különgyűjteményekre épültek fel, és ügyvezető testületeik is az alapítás óta ingyen, önkéntesen végzik munkájukat. A Gallup Intézet megbízásából 1990-ben felmérést végeztek, melyből többek között kiderült, hogy a megkérdezettek 75%-a volt hajlandó önkéntes munkára. M. Wylly saját könyvtára 1974 óta formális program keretében alkalmaz önkénteseket. Most ezt a programot vizsgálták meg: hogyan keletkezett, hogyan fejlődött és milyen sikerrel mű-

ködik. Kezdetre, mint általában mindenütt, a „könyvbarátok köre” megalakulásához fűződik. Amikor nyilvánvalóvá vált, hogy a könyvtár nem tudja feladatát elvégezni, meghirdették azokat a munkaköröket, melyekben önkéntes munkaerőre volt szükség, „minimum heti 4 órában”. Már az első évben 20 önkéntes dolgozott rendszeresen a könyvtárban, s még egy könyvkereskedést is nyitottak, kizárólag önkéntesekkel. Ma már alig van olyan munka, melyben ne dolgoznának, pl. 140-en az évente tartott könyvvásáron, ami 25-30 000 dollárt hoz a könyvtáraknak! 1991-ben 250 önkéntes 11 725 órával járult hozzá a könyvtár munkájához, amit 85 000 dollárra értékelnek. Számátalan szolgáltatást nem tudtak volna nélkülük létrehozni, és olyan különgyűjteményeket dolgoztak fel, melyek ma is kihasználatlanul fekszenének a raktárban. Ugyanakkor a résztvevők boldogok, hogy hasznot hajtanak – ahogy egyikük nyilatkozott: vége a magányának, épelméjűségét mentette meg a munka! Természetesen mindennek az irányítása nem könnyű: fontos a felügyelet, különben csak a legprimitívebb munkát lehetne rájuk bízni, és a fizetett könyvtárosokban is tudatosítani kell, hogy a munkát nem helyettük végzik, nem őket túrják ki, hanem az önkéntesek nélkül nem végezné el senki. Tapintatra, diplomáciára, empátiára van szükség. Mellesleg azt is tudni kell, hogyan lehet megszabadulni azoktól, akik lelkesek, de használhatatlanok, vagy egyszerűen csak útban vannak...

Németországban is komolyan veszik ezt a mindkét oldalnak hasznos ingyen munkaerő-forrást. A „jó állapotban” lévő idős korúak szeretnének a társadalom hasznos tagjai maradni, s ezért őket integrálni kell. Mire lehet használni őket? Amire nincs pénz, amit nélkülük nem vezethetne be a könyvtár, amire a megcélzott csoport túl kicsi és ezért nem lenne érdemes rá költeni, beszélgetésre, amihez tapasztalat és emberismeret kell inkább, mintsem könyvtárosi szaktudás. Előny, ha ők maguk is könyvtárhasználók, hogy tudják, értsék, miről van szó, és akkor nincs szükség 8-szemeszteres oktatásra, csak rövid bevezetésre. Mit csinálhatnak (és nemcsak az öreg önkéntesek): öregek otthonaiban, rehabilitációs klinikákon, mobil könyvek szállításában működhetnek közre. Vagy, gyerekekkel (nagyamák!) törődni: felolvasni, festeni, játszani. Vagy menekültekkel, bevándorlók gyerekeivel foglalkozni. A cikk a szerző saját példájával ismerteti az alkalmazás folyamát – 41 évi munka után a könyvtáros nyugdíjba

megy. Jelentkezik egy felhívásra a Rehabilitációs Központba, ahol az a feladata, hogy a könyveskocsit a páciensek ágyához vigye, mert a könyvtár számukra túl messze van. Minden csütörtökön 17 órakor felmegy a Neurológiára a könyvekért, ahol a betegek már várják. 28 szoba, 3 emeleten, 55 ágygal. Sok élményét, örömet és csalódását írja le a szerző. E cikk folytatása egy másik önkéntes hasonló jellegű beszámolója, aki 56 szívinfarktusos, gutaütött, combnyaktöréses, lábampu-tált beteget szolgált. Ezek már nem ágybanfekvők, de segítségre szorulnak, maguktól lelkileg nem jönnek rendbe. Itt lábra állítják és szellemileg is felfrissítik: újból beszélni, írni, olvasni tanítják őket. (Érdekes tapasztalat, hogy a televízió nem érdekli őket!) Aktív életükből hirtelen kiszakítva, csupa beteggel körülveve, depressziósakká válnának. Az önkéntes könyvekkel megrakva rendszeresen körüljár, és kikapcsolódást kínál a betegeknek. Megbeszéli kívánságaikat, problémáikat. Nehéz foglalkozás... Olvasottság kell hozzá, de – túl keménnyé válni nem szabad, mert akkor nem tud a beteg hasznára lenni, de ugyanakkor túl érzékenyvé sem szabad válni ennyi betegség, szenvedés, fájdalom láttán, mert akkor meg kidől. Ezt csak egy önkéntes bírja - állítja végül a szerző.

Meglepően sok az index-készítéshez igénybe vett önkéntes segéderő. Még olyan jelentős kiadvány elkészítésében is, mint a csaknem 90 éves amerikai *Chemical Abstracts*, mely 1967 óta a kémiai szakirodalom vezető szolgáltatója. A kivonatokat egészen a közelmúltig az egész világból toborzott önkéntesek írták. (Most csak 15%-át írják.)

Ma már önkéntes közvetítő irodák is működnek a világ sok pontján. Angliában a Connors Játékkönyvtár a helybeli önkéntes irodán keresztül jelent meg a televízióban: Portsmouth-ba keresett önkénteseket egy játékkönyvtárba. Az erről szóló cikk (mely a Játékkönyvtárak Egyesületének lapjában jelent meg) beszámol arról, hogyan készítették elő a tv-közvetítést. Sajnos, a ráfordított munka meghaladta az eredményt (2 hónap alatt csak 21 jelentkező volt), de mivel ez igen specializált munka, máshol valószínűleg eredményesebb lett volna a toborzás – ám a tapasztalat mindenképpen hasznos.

Önkéntesek könyvtárakban a világ körül – 20 év lapszemléje

Amerikai Egyesült Államok

Amerikában a 70-es évek vége óta egyre emelkedik az önkéntes könyvtárosok száma, különösen az iskolai, a templomi, a kórházi, a börtön-, de a köz- és a múzeumi könyvtárakban is. Ennek megfelelően igen sok cikk számol be arról, hogyan tervezik meg alkalmazásukat, hogyan tanítják be őket. Többen foglalkoztak (a különböző típusú könyvtárak tapasztalatai alapján) az elmúlt évek során azzal, hogyan fogjunk hozzá az önkéntes program kialakításához? Először az elvégzendő feladatok (plusz a kívánatos extrák) listáját vázoljuk fel, ezután állítsuk fel a kiképzési programot. Felhívják a figyelmet az adminisztrátorok és a személyzet magatartásának fontosságára azokkal szemben, akik anyagi térítés nélkül hajlandók idejüket, energiájukat rendszeresen áldozni. (Nem elfelejtendő az sem, hogy a tizenéves segítő potenciális kolléga lehet – írják Chicagóból.) Többen beszámolnak arról, miért vezették be az önkéntes munkát az USA könyvtáraiban, milyen indítékok miatt jelentkeznek önkéntes munkára az emberek, hogyan történik a toborzás, milyen szempontok alapján választanak közülük, hogyan képezik ki és jutalmazták őket.

1981-ben a New York-i Közkönyvtár (NYPL) már rendszeres oktatást szervezett az önkéntesek számára, a New York-i Városi Egyetem kísérleti kurzust indított önkéntes könyvtárosoknak zsidó iskolában, zsinagógában és kereskedelmi központban végzendő munkához. A Kongresszusi Könyvtár is támogatja ezt a tevékenységet, többek között a vakok részére a Braille kiadványok és a hangos könyvek szolgáltatását. Amióta tetemesen megnövekedett a használók száma, azóta ebben a munkában is nagyszámú önkéntes vesz részt. Virginia állam közkönyvtáraiban 50 önkéntes a könyvtárak csaknem minden munkájában részt vesz, Florida egy részén 20 000 idős nyugdíjas él, akik igen aktívak pl. gyermekprogramok rendezésében. Észak-Karolinában egy regionális önkéntes programot hoztak létre, melyben fontos szerepet kapott a kedvcsinálás az önkéntes munka vállalására és az önkéntes munka elismerésének módja. Philadelphian egy kézikönyv jelent

meg azon önkéntesek részére, akik kis templomkönyvtárat kívánnának létrehozni. A kézikönyv mindenre kiterjed a könyvek válogatásától kezdve a feldolgozás, katalogizálás, kölcsönzés, javítás folyamatainak keresztül a különféle nem-könyv jellegű kiadványok és az audiovizuális anyagok kezeléséig. Máshol célul tűzték ki, hogy 2000-ig megszüntetik az analfabétizmust – természetesen ezt is önkéntes csoportok segítségével kísérik meg.

A különböző típusú könyvtárak egymástól eltérő tapasztalatai is érdekesek. Egy család kezdeményezése: hogyan fogtak hozzá önkéntesekkel, és hogyan fejlesztették ki az önkéntes rendszert egy játékkönyvtár létrehozásában. Egy másik cikk olyan közkönyvtári referenz-szolgálatot mutat be, amelyet tizenévesek részére szerveztek azzal a céllal, hogy házi feladatok és projektek készítéséhez segítsenek. New Jersey-ben délután 3-tól 6-ig nagyszámú magukra hagyott gyermeknek segítenek házi feladata elvégzésében: A könyvtár területileg 12 elemi és középiskola között helyezkedik el, Elsősorban 6-12 éveseket korrepetálnak matematikából, olvasásból, és segítenek a tanulási rutin elsajátításában. Leírja a cikk azt is, hogyan toborozzák és képezik ki önkénteseiket a célra 2 óra leforgása alatt. Egy pszichiátriai klinikán a pácienseket tanítják be a könyvtárosi munkára, ezzel kettős (terápiás) célt is szolgálva. A San Francisco-i közkönyvtárakból 65 önkéntes rendszeresen látogatja a kórházakat és felolvassa a hátrányos háttérű gyermekeknek. Egy orvosi könyvtár azt a kihívást hangsúlyozza, amit az adminisztrátornak jelent, amikor a tapasztalatlan önkéntes teljesítményét az orvosi klientúra magas követelményeivel összeegyeztetni igyekszik. Californiában önkéntesek vizsgáltak meg négy különböző kutatási technikával egy 7 közösséget szolgáló könyvtári rendszert olyan sikeresen, hogy az eredményre épült az új könyvtári rendszer. (Különösen vidéki könyvtáraknak javasolt módszer.)

A Smithsonian Intézet kidolgozott a Repülési és Űrhajózási Múzeum Levéltára részére egy igen sikeresnek bizonyuló állomány-nyilvántartási módszert, melyben nagy számú önkéntes-csoportokkal dolgoznak rövid időszakokban. A New York-i Állami Egyetem arról számol be, hogyan dolgoztak fel a közösségből kiválasztott önkéntesek az Albany Könyvtárban egy kihasználatlanul, feldolgozatlanul raktárban fekvő kéziratgyűjteményt, az egyetem örömére.

De nemcsak Amerikában növekszik az önkéntesek szerepe a könyvtárakban.

Nagy-Britannia

Angliában a közkönyvtári helyhatóságok 2/3-a alkalmaz önkénteseket ágyhoz kötött olvasók ellátására. A cikk óv a visszaélésektől, hangsúlyozza a személyzet, az önkéntesek és az olvasók érdekei védelmének szükségességét. Fontos a színvonal megtartása, sőt emelése is. A Greenwich House-i idős emberek otthonában működő könyvtárról szóló beszámoló feltűnő címe így hangzik: „Hogyan alapítsunk könyvtárat ott, ahol nincs könyvtáros, nincs helyiség, nincsenek könyvek és nincs költségvetés?” Az írás megadja a receptet is, hogyan lehet kizárólag önkéntesekkel, ilyen körülmények között is egy működőképes könyvtárat felállítani.

Ugyancsak Angliában a süket gyermekek részére létesítettek egy olyan könyvtárat, melyben kezdettől fogva minden munkát önkéntesek végeztek: a kiválasztott mesék, történetek leegyszerűsített változatát ragasztgatták a könyvekbe. Ez az ötlet a nagyobb számú, más olvasási nehézséggel küzdő gyermekek számára is hasznosíthatónak látszott, s a piacutatók megállapították, érdemes lenne népszerű könyveket leegyszerűsítve kiadni számukra. Bár ez az akció azóta túlnőtt az önkéntes munkaerőn, nélkülük soha nem jött volna létre.

Ahogy szaporodnak az adatok és fejlődik a technológia, ebben a témakörben is természetes igény jelentkezik a gépi adatbázisra. Ilyen az angol Volunteer Centre UK által létrehozott VOLNET UK – az első online bibliográfiai adatbázis a közösség és önkéntesek részére, mely elsősorban önkéntes ügynökségeket és társadalmi munkásokat kíván szolgálni. 1989-ben már 16 000 utalást (reference) tartalmazott az önkéntes munka területéről.

Európa: Hollandia, Belgium, Németország

Hollandiában önkéntesek állítanak elő „hangos olvasmányokat” nemcsak vakok, csökkentlátók, hanem egyéb fogyatékosok részére is, mint pl. légzésbénultak, reumabetegek, idősök, be-

szédhibás páciensek, tehát akiknek az olvasási képessége zavart szenvedett. Mivel a zavar a legkülönbélekeppen nyilvánul meg, a fogyatékoság természetéhez kell igazítani a szöveget. Az ehhez szükséges beszédtechnikát logopédusokkal és beszédterapeutákkal együttműködve fejlesztik ki. Miután a felvevőstúdiók hálózata kiterjed az egész országra, a társadalmi munkás segítők a legközelebbi stúdióban szalagra mondják a szöveget, fejenként naponta négy órát olvasnak. Az „alkalmazott hangos olvasmányok” készítésénél szinte kizárólag önkéntes segítőkkel dolgoznak: hat intézmény foglalkozik a feladattal, 37 felvevőstúdióval, 46 technikussal. 1986-ban 1223 önkéntes segítő működött felolvasóként, 3005 könyvet és 2000 egyéb szöveget, pl. folyóiratokat, olvastak fel összesen 25 000 szalagra, ezeket aztán 1 012 000 kazettára játszották át. Szédítő számok!

Hollandiából egy játékkönyvtáros is beszámol: az első játékkönyvtárat 1974-ben hozták létre, azóta számuk gyorsan növekszik (fogyatékos és hosszán beteg gyermekeket szolgálnak). Közadakozásból, közkönyvtárakban tartják fenn őket, kizárólag önkéntes személyzettel, „akiknek száma kezdetben messze meghaladta a használókét”. Hollandiában különben (1892-1988) a könyvtárakat mind önkéntesek alapították és tartották fenn, még a második világháború után is, sőt, a 70-es években is a növekvő követelmények és a nehéz gazdasági helyzet következményeként. De jó lesz azért figyelni erre, ne a jótékonykodáshoz térjünk vissza – figyelmeztet a szerző.

Belgiumban egy közkönyvtár ír igazi sikerről: 1973-ban alapították, teljes egészében fizetés nélkül dolgozó önkéntesekkel. Egy „tönkrement állományt” vásároltak meg, minimális költséggel. Tíz évvel később 14 500 kötet tulajdonosai voltak, és 1980-ra az egy évben kölcsönzött könyvek száma az eredeti 10 ezerről 60 ezerre nőtt. Külön felnőtt- és gyermekrészleget hoztak létre, de rendszeresen látogatják a helybeli iskolákat is. Hogy milyen képesítést kívánnak meg önkénteseiktől? „Széles hátat és vastag bőrt”.

Németország: a volt keletnémet közkönyvtárakban (1983) a kölcsönzött könyvek egyre emelkedő száma, ugyanakkor krónikus személyzethiány következtében az önkéntesek száma már meghaladta a hitezetet.

Az oberhauseni iskolai könyvtárközpont (1958 óta működő) 57 iskolai könyvtárról számol be, ahol elsősorban önkéntesekkel dolgoznak. A

hesseni iskolai könyvtárak statisztikája szerint az önkéntes munkaerők könyvlisták összeállításához, katalogizáláshoz használhatók, de elektronikus adatfeldolgozásra is vállalkoztak akkor, amikor még a fizetett munkaerő is inkább ellenállt a gépesítésnek.

Westfáliában a katolikus könyvtárak túlnyomó részben önkéntesekkel dolgoznak, inkább a vásárlásra költenek. Ugyanakkor a katolikus könyvtárvilág, a *Catholic Library World* c. folyóirat cikke a felmerülő nehézségekről beszél: egyre több nőnek kell pénzkeresővé válnia, így már nem dolgozhat ingyen.

Tengeren túl

Ausztráliában a Vakok Intézete példáján okulva, a rokkantaknak, olvasni nem tudóknak segítenek az önkéntesek az olvasásban és a tanulásban. A dél-ausztráliai Adelaide-ben a Grange Intézet könyvtárát vezeti 1990 óta egy idősebb önkéntes.

Új-Zélandon a kórházak könyvtáraiban mindenhol önkénteseket alkalmaznak. Az Auckland-i Országos Levéltárban dolgozó önkéntesekkel kapcsolatos tapasztalatokból egy sikeres önkéntes projekt alapelveit fekteti le.

A csendes-óceáni Cook Szigeteken található Rarotonga könyvtár és múzeumban ritka könyveket őriznek. Amikor a kormány bele akart szólni az állami támogatás elköltésébe, a könyvtár vezetői inkább lemondtak róla, s önkéntesekre (és adományokra) utalva, de sikeresen és függetlenül dolgoznak.

A kanadai Calgary egyetem 1984-ben egy „teljesen személyes kapcsolatokon és önkéntes segítségen alapuló” ún. „Tengerentúli Könyvtárbizottság”-ot hozott létre, amely főlépéldányok fejlődő országokba küldésével foglalkozik, s közvetlen kapcsolatban áll az ottani egyetemekkel. Kanada észak-nyugati tartományainak közkönyvtári rendszere kétszintű: a könyvek lerakati gyűjteményét, amely 50-75 könyvet jelent, egy önkéntes kezeli, ezt egészíti ki a postán intézett kölcsönzés.

El Pasoból a szerző arról panaszkodik: két év alatt száz önkéntest vettek fel, de közülük az idősök nem dolgoztak olyan jól, mint ahogy magukról képelték, a fiatalok nagy része pedig megbízha-

tatlan volt. Végül is a 100-ból 35 önkéntes maradt csak meg. (Olyan rossz arány?)

Japánban évente 200 Braille művet adnak ki kereskedelmi úton, míg önkéntes munkaerő segítségével 4500-at. 118 Braille-folyóirat jelenik meg, 90 Braille-könyvtárak van, ahol ugyancsak folytatnak könyvkiadást.

Tanzániában tizenötezeres állományt vezetnek norvég önkéntesek. A klíma hatásai, rovarok, Szvahili könyvek hiánya, késedelmes szállítások a tengerentúlról, nehezítik dolgukat.

Luteránus szemináriumokból és kollégiumokból 2 önkéntes teológiai könyvtár jelent a trópusokról (Taiföld, Taivan, Tanzánia, Pápua, Új-Guinea és Szingapúr), és beszámol trópusi épületekről, könyvtári személyzetről, állományról, használókról, nemzeti és nemzetközi egyházi támogatásról – javaslatokat ad anyagbeszerzéssel és költségvetéssel kapcsolatban.

Botswanában egy dán önkéntes vezet másfél éve a menekülttábor 3000 kötetes könyvtárát, mely népszerű és mindig tele van. A legtöbb könyv szépirodalom, népszerűek a „hazai” magazinok és újságok a zimbabwei és más szomszédos országos menekültjei számára.

Egyiptomban a tudományegyetemi kar önkéntes könyvtárainak koordinátora számol be problémáiról: a személyzet toborzásával, az állományépítéssel, könyvtárhasználattal és a könyvtári munka státuszával kapcsolatban.

Az érem két oldala

A külföldi szaklapokat átnézve, megállapítható, hogy számtalan cikk foglalkozik az önkéntes munka hátterével, az indítékokkal egy önkéntes-program kialakításának szempontjaival. Beszámolnak a toborzás folyamatáról, a jelentkezők motiválásáról, a munkára vállalkozók tanulási hajlandóságáról, kitartásáról, megtarthatóságáról, a munka minőségéről, (érezzék, hogy saját érdekük fűződik a hatékony munkához) jutalmazásukról (sikerélményük legyen, ha már pénzt nem keresnek). A leírt tapasztalatokból kiderül, hogy sokkal több az önkéntes munkából származó haszon és a siker, mint az ellenkezője. De foglaljuk össze azt is, mit ír az indianai Bloomington Egyetem professzora cikkében a kételyekről, féllelmekről:

Húsz év telt el az ALA Vezérfonal kiadása óta. Amerikában az önkéntesek döntő fontosságú és elismerten hasznos munkát végeznek. De meg kell határozni azt, milyen munkára nem használhatók, és mindenképpen meg kell különböztetni őket olyan módon, hogy az olvasók is tudják ki a könyvtáros, és ki az önkéntes. A szerző szerint kétélű fegyverrel van dolgunk, mert ha elterjed az a tévhit, hogy a munkát önkéntesek is el tudják végezni, a költségvetésekből egyszerűen ki fogják húzni a könyvtárakat. Holott – valójában nem tudják elvégezni a munkát. Mert a könyvtárosnak nemcsak az a dolga, hogy a könyveket átköttesse és kölcsönadja. Ahol csak ez van, az nem könyvtár. Azután – önkéntesek néha többre kerülhetnek, mint amennyit fizetésükön megtakarítanak. Nem okvetlen tudják, mit kell tenniük, és mit nem szabad tenniük. Saját napi beosztásukat hozzák esetleg, vagy egyszerűen alkalmatlanok a munkára. Eltávolításuk pedig problémát jelenthet.

Konklúzió

Ütközik-e az önkéntesség és a könyvtáros hivatás? Az utóbbiak természetesen féltik állásukat és a hivatásszerűséget. Ezért a könyvtáros kurzusokon alig említik az önkéntesek szerepét. Pedig például Bostonban 180 általános iskolának 1966-ig egyetlen könyvtára nem volt, amíg 500 önkéntes segítségével 1972-re 75 lett. Az általános szakvélemény az, hogy szükség van az önkéntes munka országos és állami szinten való megszervezésére, szükség van egy kézikönyvre és arra, hogy a könyvtáros iskolák legyenek az önkéntes szolgálatok műhelyei.

Magyar önkéntes, hol vagy?

A külföldi könyvtárak önkéntes munkaerőiről beszámoló cikk-dömpingben elmerülve, a többszáz, útmutatót, programot, riportot, tapasztalatót, javaslatokat tartalmazó írásokat olvasva, felűnő a csend a magyarországi helyzettel kapcsolatban. Van egyáltalán ilyen „helyzet”?

Az biztos, hogy nálunk is sokan szívesen dolgoznának néhány órát, ingyen, a fentebb felsorolt indítékok valamelyikétől ösztönözve – és az is

biztos, hogy vannak könyvtárak, ahol boldogan fogadnák a segítséget, akár raktárban elfekvő gyűjteményeik feldolgozásához, akár új szolgáltatások bevezetéséhez, vagy „tőkeszerző” tevékenység ellátására, akár csak mindennapos irodai munkák bonyolítására, hogy a szakképzett könyvtárosok ideje felszabaduljon. Sehol sincs bővében a pénz, sok helyen magát a könyvtárat menthetné meg néhány önkéntes munkaeőr. Ha ez így van Amerikában – nincs mit szégyellnünk nekünk sem.

Azok között, akik hajlandók lennének ilyen társadalmi munkára, szép számmal akadhatnak akár diplomás könyvtárosok is. Az ő munkájuk különösen értékes hozzájárulás lehetne néhány nehezen tengődő könyvtár személyzetének tehermentesítésében. Zárójelben említem meg: e sorok írója járt néhány újrarendített egyházi iskola induló könyvtárában, ahol pár nap alatt sikerült egy ideiglenesen kielégítő szintre leegyszerűsítve bemutatni, hogyan kell új katalógust építeni, (úgy, hogy a könyveket megtalálják akkor is, amikor már sokkal több lesz belőlük), hogyan lehet ezt a katalógust gépre vinni, ahol van gép, és sikerült az erre a munkára vállalkozókat (akik többnyire tanárok vagy irodai alkalmazottak, de nem könyvtárosok) legalább útnak indítani. Hasznos munka volt és sikerélményt jelentett – nekem is, nekik is. Néha el lehet látogatni ismét, és az esetleges hibákat korrigálni. De ez csak egy példa: a sajátom. Mert többről nem tudok.

Vajon vannak-e önkénteseink? Ha igen, dolgoznak-e könyvtárakban? Ez esetben miért nem ír róluk senki? És ha nincsenek, miért nincsenek?

A felsorolt külföldi példákön okulva, igen egyszerű dolgunk lenne. Körkérdést kellene intézni a könyvtárakhoz: kik kívánnának (képzett és nem képzett) önkénteseket alkalmazni, ha igen,

milyen munkakörökben? Azután meg kellene keresni azokat, akik dolgozni szeretnének. Utána lehetne egy etikai kódexet, vagy egyszerűbben, útmutatót összeállítani amerikai mintára, és ennek alapján programot készíteni – végül összehozni a könyvtárakat és az önkénteseket, magyarul kiközvetíteni a dolgozni kívánókat a munkahelyekre. A többi már az egyes könyvtárak dolga lehetne. Központi segítség nélkül viszont ilyen rendszer soha létre nem jön: szervezésre vár. A mi előnyünk, hogy van kiknek a tapasztalataira támaszkodnunk – használjuk ki ezt az előnyt! Meg vagyok győződve arról, hogy az előzetes munka és költség bőven megtérül akkor, amikor az önkéntes munkaeőr-segítség gyümölcsözni kezd. Mind a könyvtárak, mind a dolgozni – vagyis hasznot hajtani, tanulni, vagy egyszerűen csak még élni akarók részére.

Irodalom

1. Guidelines for using volunteers in libraries. In: American Libraries, April 1971, pp. 407-408.
2. ROY, Lorie: The use of volunteers in public libraries: a pilot study. In: Public Library Quarterly, Vol.8. no.1/2. 1987/88., pp.127-145.
3. Uncommon Human Resources: The Newberry Library volunteer program. In: Library Trends, Vol.41. No.2. Fall 1992, pp. 316-329.
4. ANDRAE, Friedrich: Aktiv im Alter. Bibliothek. Soziale Bibliotheksarbeit. In: Buch und Bibliothek, Jg.43. H.3. 1991. pp. 234-238.
5. WHITCHER, Angela: VOLNET UK. In: Aslib Information, Vol.17. no.11/12. Nov/Dec 1989, pp. 263-264.
6. WHITE, Herbert S.: The double-edged sword of library volunteerism. In: Library Journal, April 15, 1993. pp. 66-67.

MEGJELENT

Batári Gyula

A tudományos szakajjtó kialakulása Magyarországon (1721-1867)

Az Országos Széchényi Könyvtár füzetek, 5.

Budapest, 1994

A kötet szerzőjének az volt a célja, hogy a hazai tudományos szakajjtó kialakulását bemutassa, Bél Mátyás Nova Posoniensia-jától, 1721-től, a kiegyezésig. Elsősorban a természettudományos vonatkozású, orvosi és technikai tudományokkal foglalkozó időszaki kiadványok feltárására került sor. Mivel a korszak folyóiratainak esetében, a tudományos, az ismeretterjesztő és a referáló jelleg a legtöbb esetben nem választható szét egyértelműen, ezért mind a három típus, illetve a vegyes jellegűek is bekerültek a kötetbe. Olyan kiadványok is bekerültek a válogatásba, amelyek nem kizárólagosan reáltudományokkal foglalkoznak (ilyen például a Tudományos Gyűjtemény), de szerepük kiemelkedő volt a kor tudományos életében. Bemutatásra kerül néhány korabeli latin és német nyelvű folyóirat is.

A szerző helyenként kitér a korszak történeti hátterének ismertetésére, de a hangsúly mindig az egyes periodikák tárgyalásán van, tudományos jelentőségük, megjelenési idejük hosszának megfelelő terjedelemben. Általában a szerkesztők és a jelentősebb munkatársak életrajzi adatainak közlésére is sor kerül. A tárgyalt korszak légkörét, a hazai tudományosság színvonalát, a magyar tudományos nyelv állapotának bemutatását a folyóiratok tartalmának egyes esetekben szó szerinti idézésével érzékelteti.

A kiadványban a szerző olyan folyóiratok tartalmát elemzi, mint például a Magyar Könyvház, Magyar Museum, Mindenest Gyűjtemény, Orvosi Tár, Garasos Tár, Tudománytár, Ismertető, Kémlő, Sokféle, Magyar Academiai Értesítő, Természetbarát, Új Magyar Múzeum, Orvosi Hetilap, A Királyi Magyar Természettudományi Társulat Közölnye. A könyvből az is kiderül, hogy olyan jelentős személyiségek munkálkodtak e szaklapok szerkesztésében, mint Bél Mátyás, - Bugát Pál, Markusovszky Lajos, Péczeli József, Pethe Ferenc, Schöpf-Merei Ágoston, Táncsics Mihály, Toldy (Schedel) Ferenc, Vajda Péter, Vörösmarty Mihály. E névsorból az is kitűnik, hogy a humán tudományok művelői, barátai is találunk számukra érdekes, figyelemreméltó vonatkozásokat a kötetben.

A könyv igényt tarthat a történészek, a könyvtárosok, a tudománytörténészek, a tanárok, az egyetemi hallgatók, az újságírók és általában a tudományok, a szakajjtó iránt tájékozódni kívánók érdeklődésére.

A könyv 200 Ft-os áron megrendelhető Neményi Zsuzsannánál:
Országos Széchényi Könyvtár Kiadványtár,
1827 Budapest. Tel.: 175-7533/553.